

Marcel Dicke
Wageningen Universiteit
marcel.dicke@wur.nl

Veel mensen zijn als de dood voor insecten. Insecten zorgen inderdaad nogal eens voor dood en verderf, meestal niet direct maar als overbrenger van ziekten. Malaria is wereldwijd de ziekte die de meeste slachtoffers eist en de pest heeft onze geschiedenis ingrijpend beïnvloed. Soms lees je in de krant dat iemand dood in huis is aangetroffen nadat de buren geklaagd hadden over stank en overmatig veel vliegen. Er zijn nogal wat insecten betrokken bij het opruimen van lijken, van vliegen tot kevers. Daar kun je een heel populatiedynamisch en gemeenschapsecologisch onderzoeksprogramma aan wijden. Dat gebeurt dan ook. Meestal niet met mensen als onderzoeksobject, maar met varkens als vervanger. In de VS is er zelfs een staat waar je je lichaam ter beschikking kunt stellen aan dergelijk onderzoek. Nergens anders ter wereld kan dat.

De associatie van insecten met de dood heeft echter veel meer facetten. In 1997 meldde de Volkskrant dat vlinderkwekers in de VS een nieuwe markt hadden gevonden: je kunt bij hen vlinderpoppen bestellen om bij een begrafenis vlinders te kunnen loslaten. De vlinder wordt gebruikt als symbool voor de ziel. Dit gaat terug op de oude Grieken die voor het woord vlinder en ziel hetzelfde woord - *psyche* - hadden. In de beleving van de Grieken is de ziel als de vlinder die na het aardse leven van de rups en de gedaanteverwisseling in het popstadium fragiel en zwevend voortleeft. Naast vlinders worden ook libellen wel op deze symbolische manier beschreven. In het boekje *'Water bugs and Dragonflies – explaining death to children'* vertelt Doris Stickney een verhaal over het leven van libellenlarven. Van tijd tot tijd kruipt een larve omhoog om boven water te verdwijnen, te verpoppen en nooit meer terug te keren. De achterblijvers gissen wat er boven gebeurt en een van hen belooft omhoog te gaan en daarna terug te keren. Dat laatste lukt hem als volwassen libel niet en hij wacht dan maar totdat de andere ook boven komen.

In kinderboeken komen vlinders regelmatig voor en vliegt een vlinder op als iemand overlijdt. Een mooi voorbeeld is *'Vlinder voor Marianne'* van Virginia Lee, maar er zijn er veel meer.

Op begraafplaatsen kom ik regelmatig insecten tegen. Gegraveerd in de grafsteen, gemaakt van metaal op een flexibele staaf in de grond, of in vele vormen op een kindergrafje. Ook bij overlijdensadvertenties zie je een enkele keer een vlinder afgebeeld. Insecten als symbool bij overlijden. Onlangs was ik op een informatiedag in Wageningen waar allereerste organisaties en bedrijven rondom overlijden en begraven zich presenteerden. Van wikkelkleding tot wilgentenen grafmanden, van boeken tot grafmonu-

menten, van begrafenisbus tot rouwverwerking. Vlinders waren in veel van de stands aanwezig. Sluitingen van een kinderkiestje in de vorm van vlinders, geborduurde vlinders om op de grafklaren te naaien, een kleine vos gegraveerd in een grafsteen. Op de omslag van alle heruitgegeven boeken van Elisabeth Kübler-Ross over stervensbegeleiding staan vlinders afgebeeld. De plattegrond van het laatste deel van begraafplaats Moscowa in Arnhem – stammend uit het begin van de 20e eeuw – is zelfs in de vorm van twee vlinders ontworpen vanwege de symbolische betekenis van de vlinder.

Opmerkelijk genoeg doen Amerikaanse vlinderkwekers nog betere zaken bij bruiloften en andere feestelijke gelegenheden. Op 21 juni 1997 zouden er vele vlinders zijn losgelaten in Central Park, New York, om het begin van de zomer te vieren. Een van de kwekers levert de poppen met bijgesloten een oud-Indiaanse spreuk: 'Fluister een wens naar een vlinder. Op zijn vleugels zal de wens naar de hemel worden gebracht en worden ingewilligd, want de vlinder is de boodschapper van de Grote Geesten.'

De oude Egyptenaren legden een hartscarabee op de borst ter hoogte van het hart in een mummie. In de stenen scarabee werd een spreuk uit het dodenboek gegraveerd. De hartscarabee moest zorgen dat het wegen van het hart tegenover de godin van waarheid en recht zonder problemen zou verlopen. Het Rijkmuseum van Oudheden in Leiden bezit tientallen van deze hartscarabeeën. Ook op de mummiekisten zijn vele afbeeldingen van scarabeeën te vinden. In het British Museum in Londen trof ik een ketting gemaakt van gouden vliegen aan, die in een Egyptisch graf gevonden was.

Kortom, insecten en de dood zijn al eeuwenlang met elkaar verbonden. Op de middag in september dat mijn vader overleed zag ik twee grote libellen buiten over het grasveld vliegen. Tijdens de afscheidsdienst vloog een wit koolwitje heen en weer voor de openstaande deur. Ik zal het niet vergeten.

Figuur 1. 'Vlinder', (20,5 x 13 cm), door Dick(e), 1997.
'Butterfly', (20.5 x 13 cm), by Dick(e), 1997.